

ΤΟ ΗΜΕΡΟΜΙΣΘΙΟΝ, Ο ΜΙΣΘΟΣ ΤΩΝ ΥΠΑΛΛΗΛΩΝ ΚΑΙ ΑΙ ΣΧΕΣΕΙΣ ΑΥΤΩΝ ΠΡΟΣ ΤΟ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΝ ΚΕΡΔΟΣ

Ἰπὸ

ΑΛΕΞ. Β. ΚΟΚΚΑΛΗ

Εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν Οἰκονομικῶν Ἐπιστημῶν ἔπαιξε σπουδαιότατον ρόλον ἡ θεωρία τοῦ διαπρεποῦς οἰκονομολόγου Ricardo. Οὗτος δὲν θεωρεῖται μόνον ὡς ὁ μεγαλύτερος καὶ συστηματικώτερος οἰκονομολόγος τῆς κλασσικῆς σχολῆς, ἀλλὰ καὶ ὡς εἰς τῶν ἐπιφανεστέρων ἐπιστημόνων τῆς Κοινωνικῆς Οἰκονομικῆς. Ἐπὶ τῆς θεωρίας τοῦ Ricardo ἐστήριξε καὶ ὁ Karl Marx τὸ οἰκοδόμημά του περὶ ἐκμεταλλεύσεως τοῦ ἐργάτου ἐκ μέρους τῶν καπιταλιστῶν. Σήμερον δὲ ἀκόμη ἀποτελεῖ ἡ θεωρία τοῦ Ricardo τὴν κρηπίδα, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἐρείδονται τὰ θεωρητικὰ οἰκοδομήματα πολλῶν οἰκονομολόγων τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης. Ἐνεκα τούτου θὰ ἐξετάσωμεν ἐν ὀλίγοις τὴν ἄποψίν του ὅσον ἀφορᾷ τοὺς νόμους τῆς οἰκονομίας ἐν σχέσει πρὸς τὸ ἡμερομίσθιον τῶν ἐργατῶν, τὸν μισθὸν τῶν ὑπαλλήλων καὶ τὰς σχέσεις αὐτῶν πρὸς τὸ ἐπιχειρηματικὸν κέρδος.

Ὁ Ricardo εἶχε θέσει εἰς τὸ κέντρον τῆς θεωρίας του τὸ πρόβλημα τῆς ἀξίας, ἐκ τῆς λύσεως τοῦ ὁποίου ἐξαρτᾶται ἡ ἐξήγησις τοῦ καταμερισμοῦ τοῦ κοινωνικοῦ προϊόντος. Τὸ ἡμερομίσθιον τῶν ἐργατῶν καὶ ὁ μισθὸς τῶν ὑπαλλήλων εἶναι ἡ ἀξία, ἣτις πληρῶνεται διὰ τὴν ἐργατικὴν αὐτῶν δύναμιν καὶ συνεπῶς πάντα ταῦτα τὰ οἰκονομικὰ φαινόμενα ἐξηγοῦνται διὰ τοῦ προσδιορισμοῦ τῶν νόμων τοῦ σχηματισμοῦ τῆς ἀξίας. Ὁ τόκος τοῦ κεφαλαίου θεωρεῖται ὡς τὸ ἐπὶ πλεόν ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον πηγάζει ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ τούτου παράγοντος, ἡ ἐξήγησις τοῦ ὁποίου ἐρείδεται ἐπὶ τοῦ ἰδίου οἰκονομικοῦ νόμου.

Τὸ κέντρον τῶν ἐρευνῶν τούτων ἀποτελεῖ συνεπῶς τὸ πρόβλημα τῆς ἀξίας, ἐκ τῆς λύσεως τοῦ ὁποίου καταδεικνύονται καὶ αἱ σχέσεις τῶν εἰσοδημάτων τῶν διαφόρων τάξεων.

Ὡς ἀνώτατον καὶ γενικώτατον νόμον τοῦ σχηματισμοῦ τῆς ἀξίας ἀνεγνώριζεν ὁ Ricardo τὸν τῆς προσφορᾶς καὶ τῆς ζητήσεως. Τὸ θεωρητικὸν του ὅμως οἰκοδόμημα δὲν τὸ ἐστήριξεν ἐπὶ τοῦ ἐν λόγῳ νόμου, ἀλλ' ἐπὶ ἑτέρου, ὅστις προηγεῖται τούτου καὶ καθορίζει αὐτὴν ταύτην τὴν προσφορὰν καὶ τὴν ζήτησιν, ἐφόσον πρόκειται

περὶ ἀγαθῶν, ἅτινα δύνανται νὰ πολλαπλασιασθῶσιν κατὰ βούλησιν. Φαίνεται ν' ἀντελήφθη ὅτι ἡ προσφορὰ καὶ ἡ ζήτησις τῶν διαφόρων ἀγαθῶν ἀποτελεῖ τὴν ἀξίαν αὐτῶν καὶ ὅτι ἄνευ ἰδιαιτέρας ἀναλύσεως καὶ ἐξακριβώσεως τῶν στοιχείων ἐκείνων τῶν ἰσταμένων ὀπισθεν τῆς προσφορᾶς καὶ τῆς ζητήσεως, εἶναι ἀδύνατος ἡ ἐξήγησις τῆς λειτουργίας τοῦ οἰκονομικοῦ συγκροτήματος, ἀδύνατος ἡ ἐξήγησις τοῦ σχηματισμοῦ τῶν τιμῶν τῶν ἐμπορευμάτων καὶ τῶν συναφειῶν μεταξὺ τοῦ ἡμερομισθίου καὶ τοῦ ἐπιχειρηματικοῦ κέρδους.

Καίτοι παραδέχεται τὸν εἰρημένον νόμον ὡς τὸν ἀνώτατον ὄλων, τὸν ἐγκαταλείπει μετέπειτα τελείως, διατεινόμενος ὅτι ἡ ποσότης τῆς ἐργασίας καθορίζει τὴν ἀξίαν τῶν ἐμπορευμάτων ἐκείνων, ἅτινα δύνανται νὰ πολλαπλασιασθῶσιν δι' αὐτῆς. Ἐκτὸς ὅμως ἐλαχίστων ἀγαθῶν ἡ ποσότης τῶν ἄλλων πληθύνεται διὰ τῆς ἐργασίας καὶ ἐπειδὴ ἡ ἐργασία εἶναι ὁ δημιουργὸς τῶν ἀγαθῶν, καθορίζεται καὶ ἡ ἀξία τῶν ἐκ τῆς καταβληθείσης ἐργατικῆς ποσότητος. Ὡς λοιπὸν διατείνεται ὁ Ἐπίχαρμος ὅτι «τῶν πόνων πωλοῦσιν ἡμῖν πάντα τάγαθὰ οἱ Θεοί», οὕτω καὶ ὁ Ricardo φρονεῖ ὅτι ἡ «ἀπόλυτος» ἀξία ἐνὸς ἐκάστου ἀγαθοῦ ἰσοῦται πρὸς τὴν ἐργατικὴν ποσότητα, ἣτις καταβάλλεται πρὸς ἐπίτευξιν αὐτοῦ.

Ἐὰν ὁ Ricardo παρέμενεν εἰς τὴν ἄποψιν ταύτην, θὰ ἐθεωρεῖτο ὀλόκληρος ἡ ἀξία ὡς ἀποκρυσταλλωθεῖσα ἐργατικὴ ποσότης εἰς ἐξωτερικὰς ὕλας καὶ συνεπῶς οὔτε κἄν θὰ ἐδικαιολογεῖτο ὁ τόκος τοῦ κεφαλαίου. Τὸ κεφάλαιον δὲν θὰ παρήγαγε πλεόνασμα τι, ἀλλὰ θὰ μετέφερεν ἀπλῶς τὴν ἐν αὐτῷ συμπεριληφθεῖσαν ἐργατικὴν ποσότητα εἰς τὰ ἐκ τοῦ παράγοντος τούτου παραχθέντα ἐμπορεύματα. Τὸ κεφάλαιον εἶναι προῖον τῆς ἐργασίας, ἡ ἀξία τοῦ ὁποίου θὰ μετεφέρετο εἰς τὰ νέα ἀγαθὰ, ἅτινα θὰ παρήγοντο τῇ συμπράξει αὐτοῦ. Ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ θὰ συνεφώνει πληρέστατα ἡ ἄποψις τοῦ Ricardo μὲ τὴν θεωρίαν τοῦ Karl Marx. Ὁρθῶς ὅμως παρατηρεῖ ὁ πρῶτος, ὅτι ἡ ἀνωτέρω ἄποψις ἀληθεύει μόνον τότε, ὅταν εἰς τὴν παραγωγὴν δὲν λαμβάνη μέρος τὸ κεφάλαιον ἀλλὰ μόνον ἡ ἐργασία.

Ἡ ἀξία τῶν ἀγαθῶν ἐκείνων, ἅτινα παράγονται τῇ συμπράξει τοῦ κεφαλαίου, καθορίζεται, οὐ μόνον ἐκ τῆς ἀμέσου καὶ ἐμμέσου καταβληθείσης ἐργατικῆς ποσότητος, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς ἀξίας τοῦ χρονοῦ, ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὸ μέγεθος τοῦ κεφαλαίου, ὅπερ ἀπαιτεῖται πρὸς παραγωγὴν τῶν ἐμπορευμάτων. Τὸ κεφάλαιον δὲν μεταφέρει διὰ τοῦτο εἰς τὰ νέα ἀγαθὰ μόνον τὴν ἐν αὐτῷ ἐμπεριεχομένην ποσότητα, ἀλλὰ καὶ μίαν νέαν ἀξίαν ἀνάλογον πρὸς τὸ

μέγεθος αὐτοῦ καὶ πρὸς τὸν χρόνον, ὅστις εἶναι ἀναγκαῖος διὰ τὴν κατασκευὴν καὶ πώλησιν τῶν ἐμπορευμάτων.

Ἐπειδὴ ἡ ἀξία τοῦ κεφαλαίου εἶναι ἡ εἰς ἐξωτερικὰ ἀγαθὰ ἀποκρυσταλλωθείσα ἐργατικὴ ποσότης σὺν τῇ ἀξίᾳ τοῦ χρόνου, ἀποδίδεται ἡ ὅλική ἀξία τῶν ἀγαθῶν καὶ ἡ ἀξία αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν διὰ τοῦ ἐξῆς τύπου: $E1,0t^n$. Τὸ E παριστᾷ τὴν καταβληθεῖσαν ἐργατικὴν ποσότητα, τὸ t ἐπιτόκιον καὶ τὸ n τὰς μονάδας τοῦ χρόνου.

Ὁ τύπος $E(1,0t^n - 1)$ παριστᾷ τὸν σύνθετον τόκον, ὁ ὁποῖος πηγάζει ἐκ τῆς καταβληθείσης ἐργατικῆς ποσότητος ἐν συνδυασμῷ μετὰ τῆς ἀξίας τοῦ χρόνου.

Κατὰ ταῦτα, ὁ τόκος τοῦ κεφαλαίου ὀφείλεται εἰς τὸν χρονικὸν παράγοντα. Τὸ ἔδαφος δὲν προσφέρει, κατὰ τὴν ἀντίληψιν τοῦ Ricardo οὐδεμίαν οἰκονομικὴν ἀξίαν, ἀλλὰ τοῦτο καὶ γενικῶς ἡ φύσις ἀποτελοῦν τὰς προϋποθέσεις τῆς ὑπάρξεως τοῦ ἀνθρώπου.

Ἡ ἔγγειος πρόσοδος ἐξηγεῖται ἐκ τῆς διαφορᾶς τῆς ποιότητος τοῦ ἐδάφους. Ἐπειδὴ ἡ πρώτη ποιότης δὲν ἐπαρκεῖ πρὸς ἀπόκτησιν ὅλων τῶν ἀγαθῶν, χρησιμοποιεῖται ἔδαφος δευτέρας καὶ τρίτης ποιότητος, ὅποτε ἀπαιτεῖται περισσοτέρα ἐργασία διὰ τὰ ἐκ τοῦ ἐδάφους τῆς τελευταίας ποιότητος παραγόμενα ἀγαθὰ. Τὸ ἔδαφος τοῦτο δὲν παρουσιάζει τὴν αὐτὴν γονιμότητα ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν τοῦ ἐδάφους πρώτης καὶ δευτέρας ποιότητος. Ὅσον δὲ χειρότερον ἔδαφος καλλιεργεῖται, τόσον περισσοτέρα ἐργασία ἀπαιτεῖται πρὸς ἀπόκτησιν τῶν ἀγαθῶν.

Ἡ ποσότης τῆς ἐργασίας λοιπόν, ἣτις καταβάλλεται εἰς τὸ ἔδαφος κατωτέρας ποιότητος, ὀρίζει τὴν ἀξίαν καὶ τῶν ἄλλων ἀγαθῶν, ἅτινα προέρχονται ἐκ τοῦ γονιμωτέρου ἐδάφους, ἂν καὶ ταῦτα ἀπαιτοῦν σχετικῶς ὀλιγωτέραν ἐργασίαν. Ἐὰν δηλαδὴ καλλιεργηθοῦν τριῶν εἰδῶν ἐδάφη πρὸς παραγωγὴν σίτου, τὸ ἔδαφος τρίτης ποιότητος θὰ δώσῃ ἐν σχέσει πρὸς τὴν καταβληθεῖσαν ἐργασίαν ὀλιγωτέραν ποσότητα σίτου ἢ τὸ ἔδαφος πρώτης καὶ δευτέρας ποιότητος. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἀξία ὅλου τοῦ σίτου ὀρίζεται ἐκ τῆς ποσότητος τῆς ἐργασίας, ἣτις καταβάλλεται εἰς τὸ ἔδαφος τῆς τρίτης ποιότητος, πληρώνεται ἡ διαφορὰ ὡς ἔγγειος πρόσοδος διὰ τὸ ἔδαφος τῶν δύο πρώτων καλλιτέρων ποιότητων.

Ἡ ἔγγειος πρόσοδος δὲν καθορίζεται λοιπόν ἐκ τῆς παραγωγικότητος τοῦ ἐδάφους, ἀλλὰ ἐκ τῆς διαφορᾶς τῆς καταβαλλομένης ἐργατικῆς ποσότητος εἰς τὰ διαφόρου ποιότητος ἐδάφη. Δὲν πηγάζει ὡς ἀξία ἐκ τοῦ ἐδάφους ἀλλ' ἐκ τῶν

τιμῶν τῶν ἀγαθῶν. Ὁ μόνος παράγων τῆς ἀξίας εἶναι ἡ ἐργασία τοῦ ἀνθρώπου, ἐξ ἧς ἐξηγεῖται ὁ σχηματισμὸς καὶ ὁ καταμερισμὸς τοῦ κοινωνικοῦ προϊόντος. Οὕτως ὁ Ricardo ἴδρυσε κλειστὸν θεωρητικὸν σύστημα περὶ ἀξίας ἐρειδόμενον ἐπὶ τῆς ἐργασίας.

Ἐκ τοῦ γεγονότος ὅμως ὅτι ἡ καταβληθεῖσα ἐργατικὴ ποσότης ὀρίζει τὴν ἀξίαν τῶν ἀγαθῶν, δὲν ἔπεται ὅτι καὶ ἡ ἀμοιβὴ τῶν ἐργατοῦπαλλήλων συμπίπτει μὲ τὴν πραγματικὴν ἀξίαν τῆς ἐργασίας των. Οὗτοι δὲν ἀμείβονται συμφώνως πρὸς τὴν ὑπ' αὐτῶν καταβαλλομένην ἐργασίαν. Ἡ ἀμοιβὴ των ὀρίζεται κυρίως ἐκ τῆς ἀξίας τῶν ἀγαθῶν ἐκείνων, ἅτινα ἀπαιτοῦνται πρὸς συντήρησίν των. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἀξία τῶν τροφίμων τούτων ὀρίζεται πάλιν ἐκ τῆς καταβληθείσης ἐργασίας, ἔπεται ὅτι ἡ ἀμοιβὴ τῆς ἐργασίας ὀρίζεται κατὰ βάθος ἐκ τῆς πρὸς ἀναπαραγωγὴν τῆς καταβληθείσης ἐργασίας ἀπαιτουμένης τοιαύτης.

Καταβάλλεται λοιπὸν ἐργασία πρὸς παραγωγὴν τῶν ἐξωτερικῶν ἀγαθῶν, ἅτινα πάλιν καταναλίσκονται πρὸς ἀναπαραγωγὴν τῆς καταβληθείσης ἐργασίας. Ἡ ἐργατικὴ ποσότης ὅμως, ἡ ὁποία ἀπαιτεῖται πρὸς ἀνάκτησιν τῆς κατὰ τὴν παραγωγὴν καταναλωθείσης, δὲν συμπίπτει πάντοτε μὲ τὴν ἀξίαν, τὴν ὁποίαν προσφέρουν οἱ ἐργατοῦπάλληλοι εἰς τοὺς ἐπιχειρηματίας, καὶ τοῦτο ἔπειδὴ ἡ ἀναπαραγωγὴ τῆς ἐργασίας ἐξαρτᾶται κυρίως ἐκ τῆς εὐκολίας τῆς παραγωγῆς τῶν τροφίμων.

Ἡ πτώσις τοῦ ἡμερομισθίου καὶ τοῦ μισθοῦ τῶν ὑπαλλήλων ἐπιφέρει συνεπῶς τὴν ἀνάλογον αὐξήσιν τοῦ ἐπιχειρηματικοῦ κέρδους. Τούναντίον, ἡ ἀνύψωσις τῆς ἀμοιβῆς τῶν μισθοδοτουμένων συνοδεύεται μὲ τὴν ἀνάλογον μείωσιν τοῦ κέρδους τῶν ἐπιχειρηματιῶν. Κατ' ἀκολουθίαν, τὰ συμφέροντα τῶν ἐργατῶν καὶ ὑπαλλήλων ὄχι μόνον δὲν συμπίπτουν μετὰ τῶν ἐπιχειρηματιῶν ἀλλ' εἶναι καὶ ὅλως ἀντίθετα.

Μὲ τὴν πρόοδον τοῦ πολιτισμοῦ καὶ αὐξήσιν τοῦ πληθυσμοῦ χρησιμοποιεῖται ὅλον ἐν περισσότερον ἔδαφος καὶ συνεπῶς τοιοῦτον κατωτέρας ποιότητος. Ἐνεκα τούτου αὐξάνει ἡ τιμὴ τῶν τροφίμων καὶ μετ' αὐτῆς ὀνομαστικῶς τὸ ἡμερομίσθιον. Ἡ αὐξήσις αὕτη τοῦ ἡμερομισθίου ἐπιφέρει τὴν μείωσιν τοῦ κέρδους. Οὐσιαστικῶς ὁμῶς μειοῦται καὶ τὸ ἡμερομίσθιον, καθότι ἡ αὐξήσις του εἶναι ἀριθμητικὴ καὶ οὐχὶ πραγματικὴ, ἔπειδὴ οἱ ἐργάται δὲν δύνανται νὰ ἀγοράσουν πλέον τὴν αὐτὴν ποσότητα ἀγαθῶν ὡς πρότερον.

Αὕτη εἶναι ἐν γενικαῖς γραμμαῖς ἡ θεωρία τοῦ Ricardo, ἥτις δύναται νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς ἀπαισιόδοξος, ἔπειδὴ ἐξ αὐτῆς προκύπτει,

ὅτι τὸσον τὰ συμφέροντα τῶν ἐργατῶν, ὅσον καὶ τὰ τῶν ἐπιχειρηματιῶν εἶναι ἀντίθετα πρὸς τὰ τῶν γαιοκτημόνων καὶ ὅτι μετὴν αὐξήσιν τοῦ πληθυσμοῦ μικρύνεται τὸ κέρδος, τὸ ἡμερομίσθιον τῶν ἐργατῶν καὶ ὁ μισθὸς τῶν ὑπαλλήλων. Παριστάνει δὲ τὰ συμφέροντα τῶν τριῶν τούτων τάξεων ὡς ὅλως ἀντίθετα, χωρὶς καὶ ν' ἀναφέρῃ τὸ κοινὸν αὐτῶν ἀγαθόν. Οἱ ἐπιχειρηματίαι ἐνδιαφέρονται νὰ πληρῶνουν ὅσον τὸ δυνατὸν μικροτέραν ἀμοιβὴν εἰς τοὺς μισθοδοτούμενους. Ἐνῶ τούναντίον τὸ συμφέρον τῶν τελευταίων εἶναι νὰ λαμβάνουν ὅσον τὸ δυνατὸν μεγαλυτέραν τριαύτην. Τόσον ὅμως τὰ συμφέροντα τῶν ἐργατῶν καὶ ὑπαλλήλων ὅσον καὶ τὰ τῶν ἐπιχειρηματιῶν ἀντιτίθενται πρὸς τὰ τῶν γαιοκτημόνων.

Ἄν καὶ ἡ θεωρία αὕτη ἀπέχει πολὺ τῆς πραγματικότητος, ἐν τούτοις παραμένει εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν οἰκονομικῶν ἐπιστημῶν ὡς ἡ πλέον ἀναγνωρισθεῖσα. Τὴν ἐξεμεταλλεύθησαν δὲ ποικιλοτρόπως οἱ σοσιαλισταὶ καὶ ἀποτελεῖ τὴν ἀφετηρίαν πολλῶν σημερινῶν οἰκονομολόγων. Κυρίως ὁ Karl Marx ἀποδεχθεὶς τὴν ἀφετηρίαν τῆς σκέψεως τοῦ Ricardo, ὅτι ἡ ἀξία τῶν ἀγαθῶν ὀρίζεται ἐκ τῆς καταβληθείσης ἐργατικῆς ποσότητος, ἐξήγησε τὸ κέρδος ὡς μὴ πληρωθεῖσαν ἐργατικὴν ἀξίαν.

Ὁ Ricardo προσεπάθησεν, ὅπως ἐξηγήσῃ κατὰ προσέγγισιν τοὺς νόμους τῆς οἰκονομίας, χρησιμοποιοῦν ἀπλοῦν ἀλλὰ κλειστὸν καὶ ἐν τῷ συνόλῳ ἄρμονικὸν θεωρητικὸν οἰκοδόμημα. Λόγω τῆς μεγίστης ἀπλοποιήσεως, τὴν ὁποίαν ἔκαμεν, ἦτο δυνατὸν νὰ προσδιορίσῃ σαφέστατα μερικὰς ἐξηγήσεις. Ἡ ἀπλοποιήσις ὅμως καὶ ἡ τελεία παράβλεψις πολλῶν παραγόντων καθιστᾷ λίαν ἐπικίνδυνον τὴν θεωρίαν του ὡς πρὸς τὴν περαιτέρω ἐξέλιξιν τῶν οἰκονομικῶν ἐπιστημῶν.

Δὲν ἐπιθυμοῦμεν ἐνταῦθα νὰ ἐξετάσωμεν τὴν λογικὴν συνέπειαν καὶ τὴν ἄρμονικὴν συσχέτισιν τῶν ἀναπτύξεων του, καθ' ὅτι ἐπράξαμεν τοῦτο εἰς τὴν μελέτην μας: *Der UnternehmungsgeWINN*¹. Ὁφείλομεν ὅμως νὰ κάμωμεν μερικὰς γενικὰς παρατηρήσεις ὡς πρὸς τὴν ὀρθότητα τῶν βάσεων τῆς θεωρίας ταύτης, ἐπειδὴ ἐπ' αὐτῆς ἐρεΐδονται καὶ πλεῖστοι σημεριναί.

Ὁ Ricardo ἠθέλησε νὰ λύσῃ τὸ πρόβλημα τῆς ἀξίας στηριζόμενος εἰς ἓνα καὶ μόνον παράγοντα τὴν ἐργασίαν. Ἡ ἀνταλλακτικὴ ἀξία τῶν ἐμπορευμάτων, ἅτινα δύναται ὁ ἄνθρωπος νὰ πολλα-

1. Verlag V. Gustav Fischer Jena, 1930.

πλασιάση κατὰ βούλησιν, ἰσοῦται πρὸς τὴν πρὸς ἀπόκτησιν αὐτῶν καταβληθεῖσαν ἐργατικὴν ποσότητα. Τὰ ἐμπορεύματα λοιπὸν πωλοῦνται βάσει τῆς ἐφ' ἐνὸς ἐκάστου τούτων καταβληθείσης ἐργασίας. Ἐπομένως, ἐὰν καταβληθῇ πολλή ἐργασία πρὸς ἀπόκτησιν ἐμπορεύματός τινος, αὐξάνει ἀναλόγως καὶ ἡ ἀξία του. Τὸ μέτρον τῆς ἀξίας παντὸς ἐμπορεύματος εἶναι λοιπὸν ἢ ἐν αὐτῷ ἀποκρυσταλλωθεῖσα ἐργασία.

Ὡς ἀνωτέρω ἐλέχθη, περιορίζει ὁ Ricardo τὴν ἰσχὺν τῆς θεωρίας του εἰς τὸν κύκλον τῶν ἐμπορευμάτων ἐκείνων, ὧν ἡ ποσότης δύναται νὰ πολλαπλασιασθῇ διὰ τῆς ἐργασίας. Νομίζει ὅτι τοιοῦτοτρόπως ἀπλοποιεῖται καὶ διευκολύνεται κατὰ πολὺ ἢ ἐξήγησις τῆς οἰκονομικῆς λειτουργίας, εἰς τρόπον ὥστε νὰ δύνανται νὰ καθορισθοῦν σαφέστερον οἱ νόμοι αὐτῆς. Δὲν ἐπιζητεῖ λοιπὸν τὸν καθορισμὸν τῆς ἀπολύτου ἀκριβείας, ἀλλὰ περιορίζει τὴν ἔρευνάν του εἰς ἓνα κύκλον οἰκονομικῶν φαινομένων, ἅτινα ἀποτελοῦν, κατὰ τὴν ἀντίληψίν του, τὴν βασικὴν καὶ κυρίαν οἰκονομικὴν λειτουργίαν. Προσπαθεῖ ἐπίσης ἐκ τῆς ὠρισμένης αὐτοῦ ἀπόψεως νὰ συστηματοποιήσῃ τὰς ἀναπτύξεις του, ἵνα ὀλόκληρον τὸ θεωρητικὸν του οἰκοδόμημα ἔχῃ μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἀφετηρίαν. Ἡ προσπάθεια αὕτη τὸν ὠδήγησεν εἰς τὸν ἰσχυρισμὸν ὅτι ἡ ἀνταλλακτικὴ «ἀπόλυτος» ἀξία τῶν ἐμπορευμάτων ὀρίζεται ἐξ ἐνὸς καὶ μόνου παράγοντος: τῆς ἐργασίας. Ἐπειτα ἠναγκάσθη νὰ ἀναγνωρίσῃ καὶ τὴν σημασίαν τοῦ χρόνου προσπαθῶν ν' ἀναθεωρήσῃ τὴν πρώτην περὶ «ἀπολύτου» ἀξίας ἄποψίν του. Τώρα δὲν ὀμιλεῖ πλέον περὶ «ἀπολύτου» ἀλλὰ περὶ «σχετικῆς» ἀξίας.

Λόγω τῆς ἀπλοποιήσεως τὴν ὁποίαν κάμνει εἰς τὴν θεωρίαν του, παρίσταται καὶ τὸ οἰκονομικὸν συγκρότημα ὡς μὴ περίπλοκον. Ὅλα φαίνονται τόσον ἀπλᾶ, ὥστε νὰ δύναται τις εἰς κάθε τροπὴν τῶν πραγμάτων νὰ καθορίσῃ πλέον μὲ μαθηματικὴν ἀκρίβειαν τὰς ἐπιδράσεις. Φθάνει λ.χ. εἰς τὸ σημεῖον νὰ ἰσχυρίζεται, ὅτι, ἐὰν πέσῃ τὸ ἡμερομίσθιον ὅλων τῶν ἐργατῶν κατὰ 50), θὰ αὐξηθῇ ἀναλόγως τῆς πτώσεως ταύτης τὸ ἐπιχειρηματικὸν κέρδος, χωρὶς φυσικὰ νὰ κάμνῃ τὴν προϋπόθεσιν ὅτι τὸ ὀλικὸν ἔσοδον μένει ἀμετάβλητον, διότι τὸ πόρισμα τοῦτο δὲν θὰ ἦτο πλέον οἰκονομικὸν ἀλλὰ καθαρῶς ἀριθμητικόν.

Ἡ κοινωνικὴ οἰκονομία δὲν ἀποτελεῖ, κατὰ τὰς ἀναπτύξεις τοῦ Ricardo, ὄργανισμὸν ἐν τῷ ὁποίῳ αἱ δυνάμεις τῶν διαφόρων μελῶν νὰ ἐξαρτῶνται ἐκ τῆς ὀλικῆς δυνάμεως τοῦ ὄργανισμοῦ. Ἡ κοινωνικὴ οἰκονομία θεωρεῖται ὡς σύνολον ἀξιών ἀνεξαρτήτων πρὸς ἀλλήλας. Ἡ σχέσις αὐτῶν εἶναι προσθε-

τῆ καὶ συνεπῶς πᾶσα οἰκονομικὴ ἀξία εἶναι ἀνεξάρτητος καὶ δὴ τόσον ὅσον ἀφορᾷ τὸ μέγεθός της ὅσον καὶ σχετικῶς πρὸς τὴν δρᾶσιν της. Μία καθαρῶς ἐμπορικὴ ἄποψις διέπει τὰς ἀναπτύξεις του. Καθὼς ὁ ἔμπορος φρονεῖ ὅτι ἡ ἀξία τῶν ἐμπορευμάτων του καθορίζεται διὰ τῆς προσθέσεως τῶν καταβληθεισῶν ἀξιῶν, οὕτω καὶ ὁ Ricardo ἀνάγει ὅλα τὰ ἔξοδα εἰς τὴν ἐργασίαν καὶ ἀθροίζει τὴν ποσότητα τῆς ἐργασίας. Τὸ ἄθροισμα αὐτὸ παριστᾷ τὸ μέγεθος τῆς ἀξίας τῶν ἐμπορευμάτων.

Ἡ ὀργανικὴ σύνθεσις τῆς οἰκονομίας καὶ ὁ κατάλληλος καταμερισμὸς τῆς ἐργασίας ὡς καὶ ὁ συνδυασμὸς τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων καὶ παραγωγικῶν κατευθύνσεων οὔτε κἂν ἀναφέρονται. Εἰς τὸ καθαρῶς ἐμπορικὸν πνεῦμα τοῦ Ricardo δὲν χωροῦν ἀπόψεις τοιούτου εἶδους. Πάντα τὰ οἰκονομικὰ προβλήματα λύονται βάσει τοῦ ἰσχυρισμοῦ ὅτι ἡ ἀξία τῶν ἐμπορευμάτων ἰσοῦται πρὸς τὴν πρὸς ἀπόκτησιν αὐτῶν καταβληθεῖσαν ἐργατικὴν ποσότητα. Τὸ ἡμερομίσθιον τῶν ἐργατῶν, ὁ μισθὸς τῶν ὑπαλλήλων, τὸ ἐπιχειρηματικὸν κέρδος καὶ ἅπαντα τὰ οἰκονομικὰ φαινόμενα δὲν ἔχουν οὐδεμίαν σχέσιν μὲ τὴν ὀργανικὴν σύνθεσιν τῆς οἰκονομίας. Αἱ παραγωγικαὶ δυνάμεις δροῦν παραλλήλως καὶ μεμονωμένως. Συνεπῶς οὐδὲ ὅλως ἐπηρεάζεται τὸ ἐθνικὸν ἔσοδον ἐκ τοῦ συνδυασμοῦ τῶν ἀξιῶν τῶν διαφόρων συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς. Οὐδὲ ὅλως ἐπίσης ἐπηρεάζεται ἡ λειτουργία τῆς οἰκονομίας ἐκ τοῦ καταμερισμοῦ τοῦ κοινωνικοῦ εἰσοδήματος. Διὰ τοῦτο δὲν γίνεται λόγος περὶ οἰκονομικῶν κρίσεων προερχομένων ἐξ ὀργανικῆς δυσαναλόγου λειτουργίας τῆς παραγωγικῆς διαδικασίας.

Τὸ ἡμερομίσθιον τῶν ἐργατῶν ἐξαρτᾶται ἐξ ἐνὸς φυσικοῦ νόμου, ἥτοι ἐκ τῆς ἐργατικῆς ἐκείνης ποσότητος, ἥτις ἀπαιτεῖται πρὸς διατήρησιν τῶν ἐργατῶν εἰς τρόπον, ὥστε οὔτε νὰ αὐξάνη οὔτε νὰ μειοῦται ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν. Ἐὰν πολλαπλασιασθοῦν οἱ ἐργάται, λόγῳ εὐνοϊκῶν περιστάσεων, ἐπέρχεται αὐξήσις τῆς προσφορᾶς αὐτῶν, συνεπεία τῆς ὁποίας ὑποβιβάζεται τὸ ἡμερομίσθιον. Τὸ ὅλικόν ποσὸν τῶν ἡμερομισθίων δὲν ἐπαρκεῖ πρὸς διατήρησιν ὅλων τῶν ἐργατῶν. Τοιοῦτοτρόπως ἐλαττοῦνται οἱ ἐργάται κατὰ φυσιολογικὸν τρόπον. Οἱ παράγοντες οἱ καθορίζοντες τὸ ἡμερομίσθιον καὶ τὸ ἐπιχειρηματικὸν κέρδος εἶναι φυσικοὶ καὶ συνεπῶς ἀνεπηρέαστοι ἐκ τῆς συνθέσεως τῆς παραγωγικῆς διαδικασίας. Τὰ ἀνωτέρω προβλήματα δὲν ἔχουν, κατὰ τὴν ἀντίληψιν τοῦ Ricardo, οὐδεμίαν σχέσιν μὲ τὸν ἄρμονικὸν ἢ δυσαρμονικὸν συνδυασμὸν τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων ἐν τῇ ἐθνικῇ καὶ παγκο-

σμίῳ Οἰκονομίᾳ. Ὁ κατάλληλος πάλιν συνδυασμὸς μεταξὺ ἀγαθῶν καὶ ἀναγκῶν οὔτε κἂν ἀναφέρεται, ὡς νὰ ἐπιρόκειτο περὶ μιᾶς φυσικῆς λειτουργίας μὴ ἐχούσης οὐδεμίαν σχέσιν μὲ τὰς ἀνάγκας τοῦ ἀνθρώπου!

Ἡ παροδικῆς φύσεως ἀνύψωσις ἢ ὑποβίβασις τοῦ ἡμερομισθίου δὲν ἐπηρεάζει κἂν τὴν ἀξίαν τῶν ἐμπορευμάτων. Ὁ λαλοῖ πὸν τὰ προβλήματα ἐρευνῶνται ἀπομεμονωμένα, ἡ δὲ ἐξήγησις αὐτῶν γίνεται βάσει τοῦ Νόμου τῆς προσφορᾶς καὶ τῆς ζητήσεως ἀφ' ἐνὸς καὶ τοῦ ἰσχυρισμοῦ ἀφ' ἑτέρου ὅτι πᾶσα ἀνταλλακτικὴ ἀξία συμπεριλαμβανομένης καὶ τῆς ἀξίας τῆς ἐργασίας ὁρίζεται ἐκ τῆς πρὸς ἀπόκτησιν αὐτῆς ἀπαιτουμένης ἐργατικῆς ποσότητος.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω δύναται τις εὐκόλως νὰ ἐννοήσῃ πόσον ἀπαισιόδοξος καὶ ἐπικίνδυνος διὰ τὴν ἐξέλιξιν τῆς ἀνθρωπότητος εἶναι ἡ θεωρία αὕτη. Μέγα μέρος τῶν ἐπιστημόνων ἀσπάζεται βασικῶς τὴν θεωρίαν του καὶ συνεπῶς ἐπηρεάζει καὶ σήμερον ἀκόμη πολὺ τὴν διάπλασιν τῶν οἰκονομικῶν θεωριῶν. Ἡ θεωρία ὅμως αὕτη εἶναι ἐπικίνδυνος, ἐπειδὴ συμπίπτει εἰς πολλὰ σημεῖα, τὰ πλεόν ἐπικίνδυνα, μὲ τὴν λαϊκὴν νοοτροπίαν.

Ὁ Ricardo τονίζει ἰδιαιτέρως ὅτι ἡ πτώσις τοῦ ἡμερομισθίου δὲν συνοδεύεται μὲ τὴν ἀνάλογον πτώσιν τῶν τιμῶν τῶν ἐμπορευμάτων. Αἱ τιμαὶ τῶν ἐμπορευμάτων μένουσιν ἀνεπηρέαστοι καὶ συνεπῶς ὁ ἐπιχειρηματίας κερδίζει τὴν διαφορὰν. Διὰ τοῦτο οὐδὲν συμφέρον συνδέει τὸν ἐπιχειρηματίαν μὲ τὸν ἐργάτην. Ὁ ἐργάτης ἔχει ὅλως τὰ ἀντίθετα συμφέροντα ἀπὸ τὸν ἐπιχειρηματίαν.

Ἀντὶ νὰ τονισθῇ τὸ κοινὸν συμφέρον τῶν ἐργατῶν καὶ τῶν ἐπιχειρηματιῶν, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἀνταποκρίνεται πλήρως πρὸς τὴν πραγματικότητα καὶ προάγει τὴν ἐθνικὴν ἐνότητα καὶ τὴν εὐημερίαν ὅλων, ἀνεπτύσσοντο θεωρίαι, αἵτινες διετυμπάνιζον τὸ ἀντίθετον τῶν συμφερόντων τῶν διαφόρων τάξεων, προάγουσαι οὕτω τὸν διαμελισμὸν καὶ τὴν δυσαρμονικὴν σύνθεσιν τῆς Ἐθνικῆς Οἰκονομίας.

Λόγῳ τοῦ κύρους τοῦ Ricardo ἀφ' ἐνὸς καὶ ἀφ' ἑτέρου ἐπειδὴ εἶχε προηγηθῆ αὐτοῦ ἡ θεωρία τοῦ Adam Smith, ἣτις εἶχε μεγάλην ὁμοιότητα μετὰ τῆς τοῦ Ricardo ὡς πρὸς τὸ πρόβλημα τῆς ἀξίας, ἔτι δὲ καὶ ἐπειδὴ εὐκόλως πείθεται τις ὅτι αἱ τάξεις ἔχουν ἀντίθετα συμφέροντα, αἱ ἀπόψεις αὗται ἐπεκράτησαν.

Ὁ Ricardo διηκόλυνεν ἐπίσης τὴν ἐπικράτησιν τῆς θεωρίας τοῦ

Karl Marx. Ἐὰν τοῦ Karl Marx δὲν εἶχε προηγηθῆ ὁ Ricardo, εἶναι ζήτημα ἂν ἡ θεωρία τοῦ πρώτου θ' ἀπέκτα τόσω μεγάλην σπουδαιότητα. Εἶναι ζήτημα ἐπίσης ἂν ὁ Karl Marx θὰ διετύπωνεν οὕτω τὴν θεωρίαν του. Ἡ θεωρία τῆς ὑπεραξίας ὄχι μόνον λαμβάνει ὡς ἀφεταιρίαν τὴν θεωρίαν τοῦ Ricardo, ἀλλ'εἶναι αὐτὴ σῦντη ἡ θεωρία τοῦ Ricardo περὶ ἀπολύτου ἀξίας. Ἐφ' ὅσον ἡ ἀξία τῶν ἀντικειμένων ἐκείνων, ἅτινα παράγονται ἀπλῶς καὶ μόνον διὰ τῆς ἐργασίας ὀρίζεται ἐκ τῆς πρὸς ἀπόκτησιν τούτων καταβληθείσης ἐργασίας καὶ οὐχὶ καὶ ἐκ τῆς ἀξίας τοῦ χρόνου, ὅστις ἀπαιτεῖται πρὸς παραγωγὴν αὐτῶν, ἔπεται ὅτι πᾶσα ἀξία δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο εἰμὴ ἀποκρυσταλλωθεῖσα ἐργασία εἰς σπάνια ἀγαθὰ. Τὸ κεφάλαιον δὲν εἶναι διὰ τοῦτο εἰς θέσιν νὰ προσφέρῃ πλεόνασμα τι καὶ συνεπῶς ὁ τόκος καὶ γενικῶς τὸ ἐπιχειρηματικὸν κέρδος ἐξηγεῖται ὡς μὴ πληρωθεῖσα ἐργασία.

Ὁ Karl Marx ἠδύνατο λοιπὸν νὰ στηριχθῆ κάλλιστα ἐπὶ τῶν ἀναπτύξεων τοῦ Ricardo, ὅπως ἀποδείξῃ τὴν «ὀρθότητα» τῆς ἀπόψεώς του. Ἡ θεωρία τοῦ Ricardo κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἦτο γενικῶς ἀνεγνωρισμένη, συνεπεία δὲ τούτου ἡ θεωρία τῆς ὑπεραξίας ἐξεμεταλλεύετο τὴν περίστασιν ταύτην καὶ ἐλάμβανεν ἐπιστημονικὸν χαρακτήρα.

Ἐκ τῆς θεωρίας λοιπὸν τοῦ Ricardo προέκυψεν ἡ θεωρία τῆς ὑπεραξίας καὶ ἐκ τῆς ἰδίας ἐνισχύθη ἡ ἐπέκτασις καὶ ἡ ἐπικράτησις τῆς ἀπόψεως, καθ' ἣν τὰ συμφέροντα τῶν τάξεων δὲν ἔχουν τίποτε τὸ κοινόν. Ὁ Ricardo διετείνετο ὅτι τὸ συμφέρον μιᾶς ἐκάστης τάξεως εἶναι ἀνεξάρτητον τῶν ἄλλων. Συνεπῶς ἡ μία πλουτίζει εἰς βάρος τῶν ἄλλων καὶ οὐχὶ διὰ τῆς ἀλληλοβοηθείας. Τοιοῦτοτρόπως ἠνοιγέτο εὐρύτατος ὀρίζων τῶν θεωριῶν περὶ ἀγῶνος τῶν τάξεων.

Βάσει ἀβασανίστων παρατηρήσεων σχηματίζεται πράγματι ἡ ἀντίληψις, ὅτι οἱ ἐπιχειρηματῆται ἔχουν συμφέρον νὰ πληρῶνουν ὅσω τὸ δυνατόν ὀλιγώτερα χρήματα ὡς ἡμερομίσθιον εἰς τοὺς ἐργάτας, ἐνῶ ἀντιθέτως οἱ ἐργάται καὶ οἱ ὑπάλληλοι ἐνδιαφέρονται νὰ πληρωθοῦν ὅσω τὸ δυνατόν περισσότερα χρήματα. Ἡ ἀποψις αὕτη ἀληθεύει, ὅταν ἐξετάζη τις τὰ πράγματα στατικῶς καὶ οὐχὶ δυναμικῶς. Ὅταν δὲν λαμβάνεται ὑπ' ὄψει ἡ περαιτέρω ἐξέλιξις τῆς οἰκονομίας, ἀλλὰ περιορίζεται ἡ παρατήρησις εἰς ἀπομεμονωμένα γεγονότα. Τὸ κακόν εἶναι ὅμως ὅτι εἰς τὸ πόρισμα τοῦτο δίδουν γενικὴν ἰσχὺν καὶ δὲν ἀναγνωρίζεται κἂν ἡ ἀλληλοεξάρτησις τῶν συμφερόντων τῶν τάξεων. Δὲν ἀναγνωρίζεται δηλαδὴ ὅτι πᾶσα πραγματικὴ καὶ διηνεκὴς οἰκονομικὴ πρόοδος δύναται νὰ γίνῃ

μόνον διὰ τῆς συνολικῆς ἐξυψώσεως τῶν τάξεων, ἀλλὰ φρονοῦν ὅτι οἱ ἐπιχειρηματίαι αὐτοὶ καθ' ἑαυτοὺς δύνανται νὰ πλουτίσουν μειοῦντες τὸ ἡμερομίσθιον τῶν ἐργατῶν. Μία μονομερῆς ἄποψις, ἣτις ἀληθεύει ὑπὸ ὠρισμένας προϋποθέσεις καὶ εἰς μεμονωμένας μόνον περιστάσεις, ἐγενικεύθη καὶ ἐδηλητηρίασε τὴν κοινὴν γνώμην προαχθέντος τοῦ ἀγῶνος ὄλων ἐναντίον ὄλων.

Ἡ θεωρία λοιπὸν τοῦ Ricardo εἶναι μὲν εἰς θέσιν νὰ ἐξηγήσῃ μερικὰ οἰκονομικὰ φαινόμενα, ἀδυνατεῖ ὅμως νὰ δώσῃ ὀρθὴν ὀλοκληρωτικὴν ἐξήγησιν τῆς λειτουργίας τοῦ οἰκονομικοῦ ὀργανισμοῦ. Καὶ τοῦτο, ἐπειδὴ δὲν γνωρίζει τὴν ὀργανικὴν σύνθεσιν τῆς οἰκονομίας καὶ συνεπῶς δὲν λαμβάνει ὑπ' ὄψει τὴν συνδυαστικὴν ἀξίαν τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων. Ἐπιχειρεῖ νὰ ἀναλύσῃ τὴν λειτουργίαν τῆς οἰκονομίας, χωρὶς νὰ δίδῃ σημασίαν εἰς τὴν ἄρμονικὴν σύνθεσιν αὐτῆς, ὅσον ἀφορᾷ τὴν εὐημερίαν ὄλων τῶν τάξεων καὶ χωρὶς νὰ ἐξετάζωνται αἱ δυσμενεῖς ἐπιδράσεις, αἱ προερχόμεναι ἐκ τοῦ μὴ εὐνοϊκοῦ καταμερισμοῦ τοῦ κοινωνικοῦ εἰσοδήματος. Φρονεῖ τούναντίον ὅτι ὁ τρόπος τοῦ καταμερισμοῦ τοῦ κοινωνικοῦ εἰσοδήματος δὲν ἔχει οὐδεμίαν σημασίαν ὡς πρὸς τὸν σχηματισμὸν τῶν τιμῶν (ἀξιῶν) τῶν ἐμπορευμάτων, ἐπειδὴ αὐταὶ καθορίζονται ἀκριβῶς καὶ μόνον ἐκ τῆς ἐργατικῆς ποσότητος τῆς καταβαλλομένης διὰ τὴν παραγωγὴν των. Ἡ λειτουργία τῆς οἰκονομίας ἐξηγεῖται βάσει τοῦ προβλήματος τοῦ σχηματισμοῦ τῶν ἀξιῶν, ὅπερ πάλιν πρόβλημα λύεται διὰ τοῦ ἰσχυρισμοῦ, ὅτι ἡ καταβληθεῖσα ἐργατικὴ ποσότης καθορίζει τὴν ἀξίαν τῶν ἐμπορευμάτων. Σ υ ν ε π ῶ ς ὁ τ ρ ὀ π ο ς τ ο ῦ κ α τ α μ ε ρ ι σ μ ο ῦ τ ο ῦ κ ο ι ν ω ν ι κ ο ῦ ε ἰ σ ο δ ῆ μ α τ ο ς δ ἔ ν π α ἰ ζ ε ι κ α ν ἑ ν α ρ ὀ λ ο ν.

Ὁ Ricardo δὲν ὁμιλεῖ ἀκόμη περὶ κοινωνικοῦ εἰσοδήματος, αἱ δὲ ἀναπτύξεις του εἰς πολλὰ σημεῖα ἔχουν μᾶλλον ἰδιωτικοοικονομικὴν παρά κοινωνικοοικονομικὴν χροιάν. Τὸ μειονέκτημα ὅμως τῆς θεωρίας του δὲν ἔγκειται εἰς τοῦτο, ἀλλὰ εἰς τὴν προϋπόθεσιν ὅτι αἱ οἰκονομικαὶ ἀξίαι εὐρίσκονται εἰς π ρ ο σ θ ε τ ι κ ῆ ν σ χ ἔ σ ι ν π ρ ὸ ς ἄ λ λ ἡ λ α ς. Ἡ θεμελίωσις ὀλοκλήρου τῆς θεωρίας του ἐπὶ τῆς προσθετικῆς σχέσεως τῶν ἀξιῶν τὸν ὤθησεν εἰς ἔρευναν προϋποθέτουσαν τὴν παράλληλον δρᾶσιν τῶν οἰκονομικῶν δυνάμεων.

Ἐφ' ὅσον ὅμως ἀπαιτεῖται κατάλληλος ὀργανικὴ σύνθεσις πρὸς λειτουργίαν τῆς οἰκονομίας, ἔπεται ὅτι τὸ ἐθνικὸν εἰσόδημα δὲν εἶναι τὸ ἄθροισμα τῶν προϊόντων τῶν διαφόρων παραγόντων. Τὸ ἐθνικὸν προϊόν προκύπτει ἐκ τῆς συνεργασίας ὄλων τῶν παραγόντων, οἵτινες προϋποθέτουν τὸν κατάλληλον συνδυασμὸν τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων ἀφ' ἑνὸς καὶ ἀφ' ἑτέρου τὸν ἄρμονικὸν συνδυασμὸν

τῶν κατευθύνσεων τῆς παραγωγῆς. Ἡ οἰκονομία ἀποτελεῖ ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ ὄργανισμὸν καὶ τὰ εἰσοδήματα τῶν τάξεων εὐρίσκονται ἐν ἀλληλοεξαρτησίᾳ. Ἡ αὔξησης τῶν δυνάμεων τοῦ οἰκονομικοῦ ὄργανισμοῦ συνοδεύεται μὲ τὴν αὔξησιν τῶν δυνάμεων τῶν μελῶν του, ἐνῶ τούναντίον ἡ ἐξασθένησις καὶ ἡ κατάρρευσις τῆς ὀλικῆς οἰκονομίας φέρει μεθ' ἑαυτῆς καὶ τὴν ἐξασθένησιν ὅλων τῶν τάξεων. Συνεπῶς τὸ ἐπιχειρηματικὸν κέρδος συμβαδίζει μὲ τὸ ἡμερομίσθιον καὶ ἀλληλοὑποστηρίζονται. Κατὰ ταῦτα τὸν μέγιστον ρόλον εἰς τὴν οἰκονομικὴν εὐημερίαν παίζει ὁ κατάλληλος συνδυασμὸς ὅλων τῶν ἐθνικῶν παραγωγικῶν δυνάμεων, εἰς τρόπον ὥστε νὰ ἐπιτυγχάνωνται σχετικῶς μέγιστα οἰκονομικὰ ἀποτελέσματα.

Τὸν σπουδαιότατον τοῦτον νόμον τῆς οἰκονομίας ὄχι μόνον δὲν ἔλαβεν ὑπ' ὄψει ὁ Ricardo ἀλλὰ καὶ ἔδωκε προσέτι καὶ ὅλως ἀντίθετον κατεύθυνσιν εἰς τὴν ἔρευνάν του.

Σήμερον ἐξηγεῖται τὸ ἡμερομίσθιον καὶ ὁ μισθὸς τῶν ὑπαλλήλων ἐκ τοῦ Ἐθνικοῦ εἰσοδήματος καὶ οὐχὶ ἀκριβῶς καὶ μόνον ἐκ τῆς ἐργατικῆς δυνάμεως τῶν ἐργατοῦπαλλήλων. Εἶναι εὐνόητον ὅτι τὸ σύνολον τῶν ἡμερομισθίων καὶ τῶν μισθῶν τῶν ὑπαλλήλων δὲν δύναται νὰ ὑπερβῇ ἐπὶ τῇ διαρκείᾳ τὸ Ἐθνικὸν εἰσόδημα καὶ ἐν τῇ προϋποθέσει ἀκόμη, ὅτι ἡ οἰκονομία ἀποτελεῖ σύμπλεγμα ἐπιχειρήσεων. Πρέπει τμῆμα τοῦ Ἐθνικοῦ εἰσοδήματος νὰ παραμείνη εἰς τοὺς ἐπιχειρηματίας ὡς κέρδος.

Πρὸς διασάφησιν τῆς ὑποθέσεως ταύτης, ἄς λάβωμεν ὡς παράδειγμα αὐτάρκη τινὰ χώραν, ἡ οἰκονομία τῆς ὁποίας ἀποτελεῖ συγκρότημα ἐπιχειρήσεων, ἐν τῇ ὁποίᾳ ὑπάρχουν μόνον ἐπιχειρηματία, ὑπάλληλοι καὶ ἐργάται.

Ἄς παραδεχθῶμεν ὅτι τὸ ἐτήσιον Ἐθνικὸν καθαρὸν εἰσόδημα τῆς χώρας ταύτης ἀνέρχεται εἰς 80 δισεκατομμύρια δραχμᾶς, ἐκ τῶν ὁποίων 60 λαμβάνουν οἱ ἐργάται καὶ οἱ ὑπάλληλοι, καὶ 20 οἱ ἐπιχειρηματία καὶ ὅτι ἡ οἰκονομία αὕτη εἶναι στατική, δηλαδή οὔτε αὐξάνουν οὔτε μειοῦνται αἱ οἰκονομικαὶ αὐτῆς μονάδες.

Εἶναι εὐνόητον ὅτι ἡ ἐτήσιος συνολικὴ ἀμοιβὴ τῶν ὑπαλλήλων καὶ ἐργατῶν δὲν δύναται νὰ ὑπερβῇ τὰ 80 δισεκατομμύρια δραχμᾶς, ἀφοῦ τοῦτο εἶνε ὀλόκληρον τὸ Ἐθνικὸν εἰσόδημα. Ποίας δὲ συνεπειᾶς θὰ εἶχεν ἡ ἀνύψωσις τοῦ ἡμερομισθίου καὶ τοῦ μισθοῦ τῶν ὑπαλλήλων μέχρι τελείας ἀπορροφήσεως τοῦ εἰσοδήματος τῆς χώρας ταύτης θὰ ἐξετάσωμεν κατωτέρω.

Ἄς ἐξετάσωμεν πρῶτον τὴν ὑπόθεσιν ταύτην ἐκ τῆς ἀντιθέτου πλευρᾶς. Ὑποθεθίσθω ὅτι οἱ ἐπιχειρηματία μειώνουν τὰς ἀμοιβὰς τῶν

ἐργατοῦπαλλήλων ἀπὸ 60 εἰς 40 δισεκατομμύρια δραχμὰς ἑτησίως, μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι οὕτω θὰ ἀνέλθῃ τὸ ἐπιχειρηματικὸν κέρδος. Τὸ κέρδος τῶν ἐπιχειρηματιῶν ἔπρεπε ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ νὰ ἀνέλθῃ ἀπὸ 20 εἰς 40 δισεκατομμύρια τοῦλάχιστον δραχμὰς ἑτησίως. Λέγομεν δὲ τοῦλάχιστον, ἐπειδὴ τὸ κεφάλαιον τῶν 20 δισεκατομμυρίων δραχμῶν, τὸ ὁποῖον ἐπληρῶνετο εἰς τοὺς ἐργάτας καὶ συνεπῶς κατηναλοῦτο, θὰ ἐχρησιμοποιεῖτο εἰς τὸ ἐξῆς πρὸς ἐπαύξησιν τῆς παραγωγῆς καὶ συνεπῶς θὰ ἠϋξανε τὸ ὀλικὸν εἰσόδημα καὶ κατὰ τὴν ἀξίαν τῶν τόκων τοῦ κεφαλαίου τούτου. Τὸ κοινωνικὸν ἔσοδον ἔπρεπε νὰ ὑπερβῇ, κατὰ τὴν νοοτροπίαν ταύτην, τὴν ἀξίαν τῶν 80 δισεκατομμυρίων δραχμῶν καὶ τοιοῦτοτρόπως θὰ ἠϋξανε τὸ κέρδος τῶν ἐπιχειρηματιῶν περισσότερον ἀπὸ τὸ ποσὸν τῆς ὀλικῆς περικοπῆς τῶν ἀμοιβῶν τῶν μισθοδοτουμένων. Ἡ μείωσις τῶν ἀποδοχῶν τῶν ἐργατοῦπαλλήλων θὰ ἐπέφερε κατὰ ταῦτα τὴν αὔξησιν τοῦ ἐπιχειρηματικοῦ κέρδους καὶ τ'ἀνάπαλιν.

Ἡ ὑπόθεσις δὲν εἶναι ὅμως τόσον ἀπλή ὅσον φαίνεται ἐκ πρώτης ὄψεως. Ἡ ὡς ἄνω μείωσις τοῦ ἡμερομισθίου καὶ μισθῶν τῶν ὑπαλλήλων ὄχι μόνον δὲν θὰ ἐπέφερεν ἐπὶ τῇ διαρκείᾳ τὴν αὔξησιν τοῦ ἐπιχειρηματικοῦ κέρδους ὑπὸ τὰς αὐτὰς συνθήκας, ἀλλὰ θὰ ὠδήγει εἰς οἰκονομικὴν κρίσιν, ἐπακόλουθον τῆς ὁποίας θὰ ἦτο ἡ ἐλάττωσις καὶ ὁ ἐκμηδενισμὸς ἀκόμη τοῦ ὀλικοῦ κέρδους.

Ἡ ἀξία τῶν ἐμπορευμάτων ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς ἀγοραστικῆς δυνάμεως τόσον τῶν ἐπιχειρηματιῶν, ὅσον καὶ τῶν ἐργατῶν καὶ ὑπαλλήλων.

Πάντα δὲ τὰ ἀγαθὰ παράγονται μὲ τὸν σκοπὸν νὰ καταναλωθοῦν. Ἐὰν ἡ κατανάλωσις δὲν γίνεται κανονικῆ, ἐὰν αὕτη δὲν ἀνταποκρίνεται εἰς τὴν ποσότητα τῶν ἐμπορευμάτων, φυσικὸν εἶνε νὰ μείνῃ ἀδιάθετον μέρος τῶν παραχθέντων ἀγαθῶν, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον κατ' ἀνάγκην ὀδηγεῖ εἰς τὸν περιορισμὸν τῆς παραγωγῆς, ἀνεργίαν καὶ συνεπῶς εἰς τὴν περαιτέρω μείωσιν τῆς καταναλώσεως. Ὁ σκοπὸς λοιπὸν τῆς οἰκονομίας δὲν εἶνε ἡ ὅσω τὸ δυνατὸν μεγαλυτέρα ἐπαύξησις τῆς παραγωγῆς, ἀλλὰ ἡ κανονικὴ αὐτῆς λειτουργία, ἥτις ἐπιτυγχάνεται μόνον τότε, ὅταν τὰ πρὸς κατανάλωσιν προοριζόμενα ἀγαθὰ καταναλίσκωνται κανονικῶς, χωρὶς κἄν νὰ μειοῦνται ἡ παραγωγή. Ἡ παραγωγή ἔχει διὰ τοῦτο ὡς σκοπὸν τὴν κανονικὴν μεταφορὰν τῶν διαφόρων οἰκονομικῶν ἀξιῶν καὶ δὴ ἀπὸ ἐξωτερικὰς εἰς ἐσωτερικὰς καὶ ἀντιστρόφως. Τοῦτο δύναται νὰ ἐπιτευχθῇ διὰ τοῦ καταλλήλου καταμερισμοῦ τῆς ἀγοραστικῆς δυνάμεως, ἄλλως καθίσταται ἀδύνατος ἡ μεταφορὰ τῶν ἀξιῶν καὶ μετ' αὐτῶν ἡ ὁμαλὴ οἰκονομικὴ λειτουργία. Εἶνε ἀδύνατος ἡ κατανάλωσις τῶν ἐμ-

πορευμάτων, ἐὰν ὁ μισθὸς τῶν ὑπαλλήλων καὶ τὸ ἡμερομίσθιον τῶν ἐργατῶν μειωθοῦν δυσαναλόγως πρὸς τὰ πρὸς κατανάλωσιν παραγόμενα ἀγαθὰ. Ἡ παραγωγή ἐξαρτᾶται λοιπὸν ἐκ τῆς καταναλώσεως καὶ αὕτη κυρίως ἐκ τῆς ἀγοραστικῆς δυνάμεως τῶν ἐργατοῦπαλλήλων.

Ἐφόσον οἱ ἐργατοῦπάλληλοι ἠγόραζον μέχρι τοῦδε ἐμπορεύματα ἀξίας 60 δισεκατομμυρίων δραχμῶν ἑτησίως καὶ εἰς τὸ ἐξῆς δύνανται ν' ἀγοράσουν μόνον 40 δισεκατομμύρια, ἔπεται ὅτι τὰ ὑπόλοιπα ἐμπορεύματα θὰ μείνουν ἀδιάθετα καὶ συνεπῶς ἡ παραγωγή δὲν θὰ ἐκπληροῖ τὸν τελικὸν αὐτῆς σκοπὸν. Ἡ οἰκονομία θὰ ὠδηγεῖτο οὕτως εἰς οἰκονομικὴν κρίσιν.

Ἡ ἐξέλιξις τῆς οἰκονομίας θὰ ἦτο ἡ ἐξῆς: Οἱ ἐπιχειρηματίαι θὰ ἐθεώρουν τὴν πτώσιν τοῦ ἡμερομισθίου εὐνοϊκὴν καὶ κερδοσκοπικὴν καὶ συνεπῶς θὰ κατέβαλλον πᾶσαν προσπάθειαν πρὸς ἐπαύξησιν τῆς παραγωγῆς. Πολλοὶ τῶν ἐπιχειρήσεων ἐκείνων, αἵτινες δὲν ἦσαν εἰς θέσιν ν' ἀντεπεξεέλθουν εἰς τὸν ἀνταγωνισμόν, βλέπουσαι εὐνοϊκὰ σημεῖα, θὰ κατέβαλλον πᾶσαν προσπάθειαν πρὸς αὐξήσιν τοῦ πλήθους τῶν ἐμπορευμάτων ἐπὶ τῇ ἐλπίδι, ὅτι οὕτω δύνανται νὰ ἐξασφαλίσουν ὀφέλη. Ὅλα λοιπὸν τὰ κεφάλαια καὶ αἱ ἐργατικαὶ δυνάμεις θὰ ἐκινητοποιοῦντο πρὸς πολλαπλασιασμόν τῶν ἐμπορευμάτων, ἅτινα θὰ ἔμενον ἀκατανάλωτα. Ἡ μείωσις τῆς καταναλώσεως θὰ ἐγένετο ἀργότερον αἰσθητῆ καὶ θὰ ἐξεδηλοῦτο κατ' ἀρχὰς εἰς τὰ πρὸς ἄμεσον κατανάλωσιν προοριζόμενα ἀγαθὰ. Σὺν τῷ χρόνῳ θὰ ἐπεκτείνετο ὅμως εἰς ὅλους τοὺς κλάδους τῆς οἰκονομίας.

Κατ' ἀρχὰς θὰ ἐνεφανίζετο λοιπὸν ἡ οἰκονομικὴ κρίσις εἰς τὰς ἐπιχειρήσεις ἐκείνας, αἵτινες πωλοῦν τὰ καταναλώσιμα ἀγαθὰ, ἐπειδὴ οἱ ἐργατοῦπάλληλοι διαθέτουν τὸν μισθὸν των πρὸς ἀγορὰν τῶν ἐμπορευμάτων τούτων. Ματαίως θὰ προσεπάθουν οἱ ἐπιχειρηματίαι νὰ ἐνισχύσουν τὴν κατανάλωσιν τῶν ἐμπορευμάτων διὰ διαφημίσεων καὶ ὁμοίων μέτρων, ἐπειδὴ οἱ καταναλωταὶ θὰ ἔστεροῦντο τῆς ἀγοραστικῆς δυνάμεως καὶ συνεπῶς πᾶσα προσπάθεια πρὸς αὐξήσιν τῆς καταναλώσεως θὰ ἦτο ἐκ τῶν προτέρων καταδεδικασμένη.

Ὁ περιορισμὸς τῆς καταναλώσεως θὰ ἐγένετο βαθμιαίως αἰσθητὸς καὶ εἰς τὰς ἐπιχειρήσεις ἐκείνας, αἵτινες παράγουν τὰ ἀγαθὰ τὰ ὑπηρετοῦντα ἀμέσως τὰς ἀνάγκας τοῦ ἀνθρώπου. Αὗται εἶχον αὐξήσει τὴν παραγωγήν τῶν ἀγαθῶν τούτων, ἐπειδὴ ἐθεώρουν τὴν μείωσιν τῆς ἀμοιβῆς τῶν ἐργατοῦπαλλήλων ὡς κερδοσκοπικὴν. Ἡ μείωσις ὅμως τῆς καταναλώσεως, ἥτις θὰ ἐξεδηλοῦτο μετέπειτα, θὰ τοὺς ὠδήγει ἀφεύκτως εἰς τὴν μείωσιν τῆς παραγωγῆς. Θᾶπτον ἢ βράδιον

ἔπρεπε λοιπὸν νὰ περιορισθῆ ἡ παραγωγή, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον θὰ προῆγε τὴν ἀνεργίαν.

Ὁ περιορισμὸς τῆς παραγωγῆς δὲν θὰ προῆγε μόνον ἀμέσως τὴν ἀνεργίαν ἀλλὰ καὶ ἐμμέσως, ἐπειδὴ αἱ ἐπιχειρήσεις θὰ περιορίζον εἰς τὸ ἐξῆς τὴν ἀγορὰν μηχανῶν, πρώτων ὑλῶν καὶ ὁμοίων ἐμπορευμάτων. Ἡ κρίσις θὰ ἐπεκτείνετο οὕτως εἰς ὀλόκληρον τὸν οἰκονομικὸν ὀργανισμὸν καὶ θὰ ηὔξανε καταπληκτικῶς τὸν ἀριθμὸν τῶν ἀνέργων. Ἡ αὔξησις τῆς ἀνεργίας καὶ ὁ περιορισμὸς τῆς ἀγοραστικῆς δυνάμεως τόσον τῶν ἐπιχειρήσεων ὅσον καὶ τῶν ἐργατοῦπαλλήλων θὰ ἐνίσχυεν ἔτι πλέον τὴν μείωσιν τῆς καταναλώσεως καὶ οὕτω τὸ ἓνα κακὸν θὰ ἐπέφερε τὸ ἕτερον.

Πῶς θὰ κατεπολεμεῖτο ἡ δυσμενὴς αὕτη οἰκονομικὴ ἐξέλιξις ἐν τῇ προκειμένη περιπτώσει δὲν θὰ ἀναπτύξωμεν ἐνταῦθα ἐπειδὴ τὸ πρόβλημα τοῦτο κεῖται ἐκτὸς τοῦ πλαισίου τῆς παρούσης πραγματείας μας. Ἀπεδείχθη ὅμως, ὅτι ἡ μείωσις τοῦ ἡμερομισθίου κατὰ τρόπον μὴ ἀνταποκρινόμενον εἰς τὰς οἰκονομικὰς ἀνάγκας ὅχι μόνον δὲν ἐπιφέρει τὴν αὔξησιν τοῦ ἐπιχειρηματικοῦ κέρδους ἀλλὰ προάγει τὴν οἰκονομικὴν κρίσιν, ἐπακόλουθον τῆς ὁποίας εἶνε ἡ μείωσις ἢ καὶ ὁ ἐκμηδενισμὸς ἀκόμη τῶν κερδῶν. Ὁ μισθὸς τῶν ὑπαλλήλων καὶ τὸ ἡμερομίσθιον τῶν ἐργατῶν δέον διὰ τοῦτο νὰ συμβαδίζουν μὲ τὸ ἐθνικὸν εἰσόδημα, ἵνα καὶ τὸ ἐπιχειρηματικὸν κέρδος λαμβάνη ἀνιούσαν κατεύθυνσιν. Ἡ ἀντικανονικὴ μείωσις τοῦ μισθοῦ τῶν ὑπαλλήλων καὶ τοῦ ἡμερομισθίου τῶν ἐργατῶν συνοδεύεται μὲ τὸν περιορισμὸν τῆς καταναλώσεως καὶ οὕτως ἡ ποσότης τῆς καταναλώσεως δὲν ἀνταποκρίνεται εἰς τὴν ποσότητα τῶν παραχθέντων ἐμπορευμάτων.

Τὸ ἴδιον περίπου ἀποτέλεσμα ἔχομεν, ἐὰν τὸ ἡμερομίσθιον τῶν ἐργατῶν καὶ ὁ μισθὸς τῶν ὑπαλλήλων ὑπερβαίνῃ τὸ κανονικὸν ὄριον. Ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ πρέπει νὰ πληρώνουν οἱ ἐπιχειρηματῆται μεγαλύτερον τι χρηματικὸν ποσὸν ἢ μέχρι τοῦδε διὰ τὴν αὐτὴν ἐργατικὴν δύναμιν. Μέγα μέρος τοῦ κεφαλαίου, τὸ ὁποῖον κανονικῶς ἔπρεπε νὰ χρησιμοποιηθῆ πρὸς ἐξυπηρέτησιν τῆς παραγωγῆς, ἀποσύρεται τῆς παραγωγῆς αὐτῆς καὶ πληρώνεται εἰς τοὺς ἐργάτας. Τοῦτο ὅμως ὀδηγεῖ εἰς τὸν περιορισμὸν τῆς παραγωγῆς καὶ τῆς ἀγοραστικῆς δυνάμεως τῶν ἐπιχειρήσεων, ὥστε οἱ ἐπιχειρηματῆται δὲν εἶναι πλέον εἰς θέσιν ν' ἀγοράσουν τὴν αὐτὴν ποσότητα παραγωγικῶν μέσων ὡς μέχρι τοῦδε. Συνεπῶς μειοῦται ἡ παραγωγή τόσον λόγῳ τῆς φυγαδεύσεως τοῦ κεφαλαίου ἐκ τῆς παραγωγῆς ὅσον καὶ λόγῳ τῆς ἐξ αὐτῆς ἐπελθούσης μείωσεως τῆς ἀγοραστικῆς δυνάμεως τῶν ἐπιχειρήσεων.

Ὁ περιορισμὸς τῆς παραγωγῆς θὰ συνωδεύετο ὑπὸ τῆς ἀνεργίας, συνεπεία τῆς ὁποίας θὰ ἐμειοῦτο τὸ ὀλικὸν ἔσοδον τόσον τῶν ἐργατῶν ὅσον καὶ τῶν ὑπαλλήλων, ὅποτε θὰ ἐπήρχετο καὶ ὁ περιορισμὸς τῆς καταναλώσεως τῶν ἐμπορευμάτων.

Αἱ ἰσχυραὶ ἐπιχειρήσεις θὰ ἀντικαθίστων τὴν ἐργασίαν τῶν ἐργατῶν δι' ὀρθολογικῶν μέτρων. Θὰ ἐτήρουν διὰ τοῦτο μικρότερον ἀριθμὸν ἐργατῶν ἢ μέχρι τοῦδε καὶ θὰ προσεπάθουν νὰ συναγωνισθοῦν ἀποτελεσματικώτερον τὰς οἰκονομικῶς ἐξησθενημένας ἐπιχειρήσεις, ἵνα ἀποσπάσουν ἐξ αὐτῶν μέρος τῆς καταναλώσεως τῶν. Αἱ οἰκονομικῶς ἀδύνατοι ἐπιχειρήσεις θὰ κατέβαλλον πᾶσαν προσπάθειαν, ὅπως διοργανώσουν καλύτερον τὸ τεχνικὸν καὶ ἐμπορικὸν μέρος τῆς ἐπιχειρήσεως τῶν, λόγῳ ὅμως τῆς οἰκονομικῆς τῶν ἀδυναμίας δὲν θὰ ἦσαν εἰς θέσιν νὰ ἐπιφέρουν ἀξιόλογον μεταρρύθμισιν. Συνεπῶς θὰ εἶχον τὴν αὐτὴν ἀνάγκην ἐργατῶν ὡς μέχρι τοῦδε. Εἰς τὸ ἐξῆς θὰ ἔπρεπεν ὅμως νὰ πληρῶνουν διὰ τὴν αὐτὴν ἐργατικὴν δύναμιν μεγαλύτερον χρηματικὸν ποσόν, τὸ ὁποῖον δὲν θὰ κατεῖχον καὶ οὔτε θὰ ἦσαν εἰς θέσιν νὰ προμηθευθοῦν, ἔνεκα τῆς κρισίμου καταστάσεως τῶν. Ἐπειδὴ δὲ θὰ ἐπετείνετο ἡ ἔλλειψις τοῦ ρευστοῦ κεφαλαίου, θὰ ηὔξανε τὸ ἐπιτόκιον καὶ αἱ τράπεζαι θὰ ἦσαν λίαν προσεκτικαὶ εἰς τὴν χορήγησιν πιστώσεων.

Τὰ οἰκονομικὰ βάρη τῶν ἐν λόγῳ ἐπιχειρήσεων θὰ ηὔξανον διὰ τοῦτο ἀκαταπαύστως καὶ δὲν θὰ ἠδύναντο πλέον ν' ἀντεπεξέλθουν εἰς τὸν ἀνταγωνισμὸν τῶν ἰσχυρῶν. Θὰ ἠναγκάζοντο νὰ παύσουν τελείως ἢ ἐν μέρει τὴν παραγωγὴν τῶν. Τοιοῦτοτρόπως θὰ ηὔξανε ἡ ἀνεργία ἐξ ὅλων τῶν πλευρῶν.

Μὲ τὴν συνεχῆ αὔξησιν τῆς ἀνεργίας θὰ ἠλαττοῦτο τὸ ὀλικὸν ἐτήσιον εἰσόδημα τῶν μισθοδοτούμενων, ἂν καὶ ἡ ἀμοιβὴ αὐτῶν κατ' ἄτομον ἀναλογιζομένη ηὔξήθη. Ἡ ἐλάττωσις τοῦ ὀλικοῦ εἰσοδήματος τῶν ἐργατοῦπαλλήλων καὶ ἐπιχειρηματιῶν θὰ ἐπέφερον εἰς τὸ ἐξῆς τὴν βαθμιαίαν ἐλάττωσιν τῆς καταναλώσεως. Ἐκ τοῦ περιορισμοῦ τῆς πωλήσεως τῶν καταναλωσίμων ἐμπορευμάτων, θὰ ἐπήρχετο ἡ πλέον δυσμενὴς ἐπίδρασις ἐφ' ὀλοκλήρου τοῦ οἰκονομικοῦ ὀργανισμοῦ, ἥτις θὰ ἐξεμηδένιζε τὸ ἐπιχειρηματικὸν κέρδος καὶ θὰ προῆγεν εἰς ἔτι μεγαλύτερον βαθμὸν τὴν ἀνεργίαν. Αἱ ἐπιχειρήσεις, αἵτινες θὰ ἦσαν ἀρκετὰ ἐπιβεβαρυμέναι λόγῳ τῆς ἀνυψώσεως τοῦ ἡμερομισθίου, θὰ περιήρχοντο εἰς δυσμενῆ οἰκονομικὴν κατάστασιν, καθόσον θὰ ἐμειοῦτο σὺν τῷ χρόνῳ σημαντικῶς καὶ ἡ κατανάλωσις τῶν ἐμπορευμάτων. Μέγα μέρος τοῦ παγίου καὶ κυκλοφοροῦντος κεφαλαίου θὰ ἔμενεν ἀνεκμετάλλετον, τὸ ἐπιτόκιον

θὰ ηὔξανετο, ἐνῶ ταύτοχρόνως θὰ ἐμειοῦντο τὰ ἔσοδα τῶν ἐπιχειρήσεων.

Ἡ δυσμενὴς αὕτη οἰκονομικὴ ἐξέλιξις θὰ ἐπέφερε τὴν μείωσιν τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος, σὺν τῷ χρόνῳ δὲ καὶ τὴν μείωσιν τοῦ ἡμερομισθίου τῶν ἐργατῶν καὶ τοῦ μισθοῦ τῶν ὑπαλλήλων.

Ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε ἀναπτύξεων μας καταδεικνύεται λοιπὸν ὅτι τὰ συμφέροντα τῶν ἐπιχειρηματιῶν δὲν εἶνε ἀντίθετα πρὸς τὰ τῶν ὑπαλλήλων καὶ ἐργατῶν. Δὲν εἶναι ἀληθὲς ὅτι τὸ ἐπιχειρηματικὸν κέρδος αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ αὐξάνει διὰ τῆς μειώσεως τοῦ ἡμερομισθίου καὶ τοῦ μισθοῦ τῶν ὑπαλλήλων. Συνεπῶς δὲν ἀνταποκρίνονται πρὸς τὴν πραγματικότητα αἱ θεωρίαι, κατὰ τὰς ὁποίας τὰ συμφέροντα τῶν ἐπιχειρηματιῶν εἶναι ἐν τῷ συνόλῳ ἀντίθετα πρὸς τὰ τῶν ἐργατῶν. Τοὺς ἐπιχειρηματίας ἐνδιαφέρει ἡ κανονικὴ λειτουργία τῆς παραγωγικῆς διαδικασίας, ἵνα αὐξάνη κατὰ τὸ δυνατόν ἡ κατανάλωσις καὶ μετ' αὐτῆς αἱ οἰκονομαὶ των ἀξίαι. Ἡ οἰκονομία παρουσιάζει σήμερον συγκρότημα, τὸ ὁποῖον προϋποθέτει τὸν εὐμενῆ καταμερισμὸν καὶ συνδυασμὸν τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων καὶ παραγωγικῶν κατευθύνσεων. Προϋποθέτει ἄρμονικὸν συνδυασμὸν μεταξὺ κεφαλαίου καὶ ἐργασίας πρὸς ἐξυπηρέτησιν τῶν οἰκονομικῶν ἀναγκῶν, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἐπιτυγχάνεται διὰ τῆς ἄνευ ἐμποδίων μεταφορᾶς τῶν ἐξωτερικῶν ἀξιῶν εἰς ἐσωτερικὰς καὶ τὰνάπαλιν. Δὲν ἀρκεῖ λοιπὸν διὰ τὴν εὐημερίαν λαοῦ τινος ἡ ὕπαρξις τῆς ἀγοραστικῆς δυνάμεως. Τὸ σπουδαιότερον εἶναι ὁ καταμερισμὸς αὐτῆς συμφώνως πρὸς τὰς ἀνάγκας τῆς παραγωγῆς, ἵνα μὴ ἐμποδίζεται ἡ κυκλοφορία καὶ ἡ κατανάλωσις τῶν ἐμπορευμάτων.

Ἡ παραγωγή δὲν ἔχει ὡς μοναδικὸν σκοπὸν τὴν ὅσον τὸ δυνατόν εἰς μεγαλύτερον βαθμὸν ἐπαύξησιν τῆς ποσότητος τῶν ἀγαθῶν, ἀλλὰ τὴν ἱκανοποίησιν τῶν ἀνθρωπίνων ἀναγκῶν, ἥτις ἐπιτυγχάνεται διὰ τοῦ καταλλήλου συνδυασμοῦ τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων καὶ παραγωγικῶν κατευθύνσεων καὶ ἰδίως διὰ τοῦ εὐνοϊκοῦ συνδυασμοῦ τῆς παραγωγῆς ἐξωτερικῶν ἀγαθῶν καὶ τῆς καταναλώσεως αὐτῶν.

Τὰ παραγόμενα ἀγαθὰ δεόν νὰ καταναλίσκωνται κανονικῶς πρὸς διατήρησιν καὶ ἐπαύξησιν τῶν ἐργατικῶν δυνάμεων, αἵτινες πρέπει πάλιν νὰ καταναλίσκωνται πρὸς ἐπίτευξιν ἐξωτερικῶν ἀξιῶν δηλαδὴ ἀγαθῶν. Πρέπει λοιπὸν νὰ ὑπάρχη πάντοτε ἡ δυνατότης τῆς μεταφορᾶς τῶν οἰκονομικῶν ἀξιῶν τόσον ἀπὸ ἐσωτερικὰς εἰς ἐξωτερικὰς ὅσον καὶ ἀπὸ ἐξωτερικὰς εἰς ἐσωτερικὰς.

Ἡ παραγωγικὴ διαδικασία δὲν ἔχει διὰ τοῦτο τέλος, ἀλλὰ αἱ παραγωγικαὶ δυνάμεις κινουῦνται κυκλικῶς πρὸς ἐξύψωσιν τῶν οἰκονομικῶν ἀποτελεσμάτων. Καταβάλλεται ἐργατικὴ δύναμις πρὸς ἀπόκτησιν ἐξωτερικῶν ἀξιῶν: ἀγαθῶν ταῦτα δὲ παράγονται μὲ τὸν σκοπὸν νὰ καταναλωθοῦν, μὲ τὸν σκοπὸν δηλαδή τῆς ἀναποκτήσεως τῆς καταναλωθείσης ἐργατικῆς δυνάμεως καὶ ἐξυψώσεως αὐτῆς. Μόνον τότε εὐημερεῖ χώρα τις, ὅταν ὁ συνδυασμὸς οὗτος εἶνε εὐνοϊκός, ὥστε ἡ μεταφορὰ ἀξιῶν γίνεται κανονικὴ, ὥστε νὰ δύνανται νὰ ἐπιτευχθοῦν σχετικῶς μεγαλύτερα οἰκονομικὰ ἀποτελέσματα.

Τὰ οἰκονομικὰ ταῦτα ἀποτελέσματα δὲν ἐννοοῦνται στατικῶς ἀλλὰ δυναμικῶς. Δὲν παριστοῦν δηλαδή ἓνα στατικόν, ἀδρανὲς καὶ ἀνόργανον, ἀλλὰ δυναμικὸν καὶ ὀργανικὸν ἀποτέλεσμα, τὸ ὁποῖον εὐρίσκεται ἐν συνεχεῖ δράσει. Ὅταν ὁμιλοῦμεν περὶ οἰκονομικῶν ἀποτελεσμάτων, ἐννοοῦμεν τὴν ἐπίτευξιν ἐκείνην οἰκονομικῶν ἀξιῶν εἰς ὠρισμένον τι χρονικὸν σημεῖον, χωρὶς ὅμως νὰ ἔπεται ἐξ αὐτοῦ ὅτι τοῦτο εἶναι τελικόν, ἀνόργανον καὶ ἀδρανές. Τὰ οἰκονομικὰ ἀποτελέσματα δὲν εἶναι νεκρά, ἀλλὰ ζῶντα, ἅτινα παράγονται καὶ καθορίζονται ἐκ τοῦ ὀργανικοῦ συνδυασμοῦ καὶ δράσεως τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων τῆς οἰκονομίας.

Δὲν πρέπει λοιπὸν νὰ θεωρηθῇ τὸ κοινωνικὸν ἔσοδον ὡς μία ἀνόργανος οἰκονομικὴ δύναμις, ἥτις δύνανται νὰ καταμερισθῇ κατὰ βούλησιν, χωρὶς ὁ καταμερισμὸς νὰ ἔχη οὐδεμίαν ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς οἰκονομικῆς ἐξελίξεως, ἐπ' αὐτοῦ τούτου τοῦ καταμερισθέντος οἰκονομικοῦ ἀποτελέσματος. Δὲν εἶναι ὀρθὸν νὰ θεωρῆται τοῦτο ὡς ἐκ χρηματικῶν μονάδων ἢ ἄλλων ὁμοίων οὐσιῶν ἀποτελούμενον καὶ δυνάμενον νὰ διανεμηθῇ καθ' οἷονδήποτε τρόπον.

Ἄλλως θὰ ἠδύνάτο τις νὰ χαρακτηρίσῃ τὸ ἐθνικὸν ἔσοδον ὡς ρευστὴν οὐσίαν εὐρίσκομένην ἐντὸς δύο συγκοινωνούντων ἀγγείων, ὧν τὸ μὲν θὰ περιεῖχε τὸ ἔσοδον τῶν ἐργατοῦπαλλήλων, τὸ δὲ τῶν ἐπιχειρηματιῶν. Ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ ἡ πίεσις τῆς ρευστῆς ταύτης οὐσίας εἰς ἓν τῶν ἀγγείων τούτων θὰ ἐπέφερεν ἀναγκαστικῶς τὴν ἐπαύξισιν τῆς ποσότητος τοῦ ἑτέρου. Ἐὰν δηλαδή ἐπιέζετο ἡ ποσότης τοῦ ἀγγείου τοῦ περιέχοντος τὸ ἡμερομίσθιον, θὰ ηὔξανε ἡ ποσότης τοῦ ἑτέρου ἀγγείου, ἦτοι τὸ ἐπιχειρηματικὸν κέρδος.

Ἡ οἰκονομικὴ λειτουργία δὲν εἶναι ὅμως τόσον ἀπλή, ὥστε νὰ δύνανται τις νὰ παριστάνῃ τὰς συναφείας τῶν εἰσοδημάτων τῶν διαφόρων τάξεων εἰκονικῶς διὰ τῶν συγκοινωνούντων ἀγγείων. Αὕτη

ἀποτελεῖ ὄργανισμόν, ἀπὸ τὸν ὁποῖον δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἀποκόπτονται ἄνευ συνεπειῶν μέλη αὐτοῦ καὶ νὰ προστίθεται ἡ δύναμὶς τῶν εἰς τὰ ὑπόλοιπα. Ἡ δύναμις τοῦ οἰκονομικοῦ ὄργανισμοῦ δὲν ἀποκτᾶται ἐπίσης διὰ τῆς προσθέσεως τῶν δυνάμεων τῶν μελῶν αὐτοῦ. Ὁ οἰκονομικὸς ὄργανισμὸς ἀποτελεῖ ἀκεραίαν καὶ ἀδιάσπαστον μονάδα, ἡ δύναμις τῆς ὁποίας ὀρίζεται ἐκ τοῦ συνδυασμοῦ ἀπασῶν τῶν ἐν αὐτῇ ἐμπεριεχομένων δυνάμεων.

Αἱ οἰκονομικαὶ δυνάμεις ἐργάζονται ἐν συνδυασμῷ καὶ ἀλληλεξαρτήσῃ. Τὸ προϊόν αὐτῶν δύναται νὰ ἐννοηθῇ εἰς τὴν ὠρισμένην αὐτοῦ σύνθεσιν τόσον μεταξὺ τῶν ἀγαθῶν καὶ οἰκονομικῶν ἀναγκῶν ὅσον καὶ μεταξὺ τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων καὶ παραγωγικῶν κατευθύνσεων πρὸς ἀλλήλας.

Δὲν εἶναι ὀρθαὶ διὰ τοῦτο αἱ θεωρίαι ἐκεῖναι, αἵτινες στηριζόμεναι ἐπὶ τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς ἐργασίας καὶ κεφαλαίου παριστάνουν τούτους ὡς ἐκ παραλλήλου δρῶντας, ὡς πηγὰς δηλαδὴ ἐκ τῶν ὁποίων ἐκρέει τὸ κοινωνικὸν εἰσόδημα, χωρὶς κἂν νὰ λαμβάνεται ὑπ' ὄψει ὁ συνδυασμὸς τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων καὶ παραγωγικῶν κατευθύνσεων πρὸς ἀλλήλας¹.

Ἐκ τῶν θεωριῶν τούτων ἐγεννήθησαν καὶ διεσπάρησαν πλεῖσται ὅσαι ἐσφαλμέναι καὶ λίσαν ἐπικίνδυνοι ἀντιλήψεις διὰ τὴν ἐθνικὴν ἐνότητα. Αὗται διακηρύττουν εἰς τοὺς ἐργάτας καὶ ὑπαλλήλους ὅτι τὰ συμφέροντά των εἶνε ὅλως ἀντίθετα πρὸς τὰ τῶν ἐπιχειρηματιῶν. Ὅτι οἱ ἐπιχειρηματῆται ἐνδιαφέρονται νὰ πληρῶνουν ὅσον τὸ δυνατὸν ὀλιγωτέραν ἀμοιβὴν εἰς τοὺς ἐργατοῦπαλλήλους, ἐνῶ οὗτοι πρέπει νὰ ἔχουν πάντοτε πρὸ ὀφθαλμῶν τὴν ὅσον τὸ δυνατὸν εἰς μεγαλύτερον βαθμὸν ἀνύψωσιν τοῦ εἰσοδήματός των.

Δὲν ὑπάρχει ἐπικινδυνότερον δι' ἐν ἔθνος ἀπὸ τὸ νὰ διέπωνται αἱ τάξεις του ἐκ τῆς σκέψεως, ὅτι ὄχι μόνον δὲν τὰς συνδέει τίποτε τὸ κοινὸν ἀλλὰ τὸ ἔσοδον τῆς μιᾶς τάξεως αὐξάνει εἰς βᾶρος τῆς ἄλλης. Αἱ θεωρίαι αὗται γεννοῦν ἔριδας, αἵτινες κατασυντρίβουν τὴν εὐμενῆ ὀργανικὴν σύνθεσιν τοῦ Ἔθνους. Οὕτω προάγεται ἡ παράλυσις καὶ ὁ δισμελισμὸς τοῦ οἰκονομικοῦ καὶ πολιτικοῦ τούτου ὄργανισμοῦ. Αἱ θεωρίαι λοιπὸν αἱ διακηρύττουσαι ὅτι τὰ συμφέροντα τῶν διαφόρων τάξεων εἶναι ἀντίθετα πρὸς τὰ τῶν ἐπιχειρηματιῶν δὲν διαστρεβλώνουν ἀπλῶς τὴν πραγματικότητα ἄγουσαι τὴν ἐπιστημονικὴν σκέψιν εἰς ἄγονον ἔδαφος, ἀλλὰ προάγουν συνάμα

1. Ἴδε Kokkalis «Der Unternehmungsgevinne» καὶ «Οἱ παράγοντες τῆς παραγωγῆς».

τὴν φθορὰν καὶ τὴν ἀποσύνθεσιν τῆς Ἐθνικῆς ἐνότητος. Ὅσον μεγαλύτεραν ἐνότητα παρουσιάζει Ἕθνος τι, τόσον καταλληλότερος εἶνε ὁ συνδυασμὸς τῶν διαφόρων παραγωγικῶν δυνάμεων καὶ παραγωγικῶν κατευθύνσεων πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς ἐκπληρώσεως τοῦ κοινοῦ συμφέροντος, τόσον εὐκολώτερον ἐπιτυγχάνονται οἱ οἰκονομικοὶ καὶ οἱ πολιτικοὶ σκοποί, τόσον ἀδιάσπαστον καὶ ἀπηλλαγμένον πάσης ἐσωτερικῆς φθορᾶς εἶναι τοῦτο.

Πρὸς οἰκονομικὴν καὶ πολιτικὴν εὐημερίαν μιᾶς χώρας εἶνε ἀπαραίτητος ἢ κατὰ κατάλληλον τρόπον ἔνωσις τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων, δι' ἧς ὄχι μόνον αὐξάνει ἡ ὀλικὴ αὐτῆς δύναμις, ἀλλὰ παρουσιάζεται καὶ ἀδιάσπαστος εἰς ἐξωτερικῆς φύσεως πολιτικὰ ἢ οἰκονομικὰ ζητήματα. Ἡ Ἐθνικὴ πνευματικὴ δύναμις χρησιμοποιεῖται πρὸς ἐπαύξησιν τοῦ ὀλικοῦ εἰσοδήματος καὶ οὐχὶ πρὸς ἀλληλοσπαραγμὸν καὶ ἐκμηδενισμὸν τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων.

Σήμερον ἡ οἰκονομικὴ πρόοδος πάσης τάξεως καὶ τῶν οἰκονομικῶν μονάδων ἐν τῷ συνόλῳ ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς ἐκπληρώσεως τῶν κοινῶν συμφερόντων, ἐκ τῆς προόδου τῆς Ἐθνικῆς Οἰκονομίας, καθ' ὅτι ἕκαστος παράγει ἀγαθὰ μὲ τὸν σκοπὸν νὰ τὰ πωλήσῃ εἰς ἄλλους παρ' ὧν ἀποδέχεται νέα τοιαῦτα. Αἱ οἰκονομικαὶ δυνάμεις τῆς κοινωνίας συνδέονται διὰ τοῦτο ἀμέσως ἢ ἐμμέσως πρὸς ἐκπλήρωσιν ἑνὸς κοινοῦ σκοποῦ. Συνεπῶς ἡ εὐημερία τοῦ ἑνὸς ἐξαρτᾶται ἐν τῷ συνόλῳ ἐκ τῆς τοῦ ἄλλου καὶ ὅσον καταλληλότερος γίνεται ὁ καταμερισμὸς τῆς ἐργασίας μεταξὺ τῶν ἀτόμων καὶ ὅσον ὀρθολογικώτερος παρουσιάζεται ὁ ὀλικὸς συνδυασμὸς τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων καὶ παραγωγικῶν κατευθύνσεων, τόσον μεγαλύτερον εἶνε τὸ κοινωνικὸν προϊόν, τόσον περισσότερο αὐξάνει τὸ ἡμερομίσθιον καὶ ὁ μισθὸς τῶν ὑπαλλήλων. Ἐὰν τούναντίον αἱ οἰκονομικαὶ δυνάμεις χρησιμοποιοῦνται πρὸς ἐκμηδενισμὸν ἢ ἐκτοπισμὸν ἄλλων ἀτόμων, τότε ἀπομακρύνονται τὰ ἄτομα τοῦ Ἕθνους τούτου ἐκ τῆς ἠθικῆς βάσεως, ἐκμηδενίζεται πᾶσα ἐν τῇ κοινωνίᾳ καλῶς ἐπιδρῶσα προσωπικὴ πρωτοβουλία καὶ καλλιεργεῖται τὸ πνεῦμα πρὸς μίαν ἄλλην κατεύθυνσιν, πρὸς τὴν κατεύθυνσιν τῆς μηχανορραφίας, τῆς φθορᾶς καὶ οὐχὶ τῆς ἐξυπηρετήσεως τῶν Ἐθνικῶν ἀναγκῶν. Ὑπὸ τοιαύτας συνθήκας κυριαρχοῦν οἱ ἀποβλέποντες εἰς ἀτομικά των μόνον συμφέροντα, ἐπειδὴ χρησιμοποιοῦν ἐπιτηδεῖως πᾶν μέσον πρὸς ἐπικράτησιν των διαφθείροντες τὴν κοινὴν γνώμην. Τοιουτοτρόπως ἐμποδίζεται ἡ δρᾶσις τῶν ἐν τῇ κοινωνίᾳ καλῶς ἐπιδρώντων παραγωγικῶν δυνάμεων καὶ ἐξαφανίζεται ἡ πρωτοβουλία ἢ προάγουσα τὰ γενικὰ συμφέροντα.

Τὰ μόρια ταῦτα τοῦ πνεύματος, ἅτινα τόσον ἐπιτηδεῖως στρέφον-

ται κατὰ τῶν κοινῶν συμφερόντων, δύνανται νὰ παραβληθοῦν πρὸς τὰ μικρόβια ἐκεῖνα τῆς ἀσθενείας ἐν τῷ κοινῷ ζῶντο ὀργανισμῷ. Καθὼς ταῦτα ζοῦν εἰς βάρος τοῦ ὀργανισμοῦ καὶ καταπολεμοῦν προσέτι τὰς δυνάμεις του, οὕτω καὶ οἱ ἐπιτήδαιοι οἱ ἔχοντες πρὸ ὀφθαλμῶν ἀκριβῶς καὶ μόνον τὸ ἀτομικά των συμφέροντα ζοῦν εἰς βάρος τῆς Κοινωνίας ἀπορροφῶντες μεγάλα τμήματα τοῦ Ἐθνικοῦ εἰσοδήματος.

Τὸ Κράτος δέον νὰ λαμβάνη διὰ τοῦτο αὐστηρὰ μέτρα κατὰ τῶν ἀτόμων τούτων πρὸς ὑποστήριξιν τῶν Ἐθνικῶν παραγωγικῶν δυνάμεων. Οἱ δὲ ὑπάλληλοι καὶ οἱ ἐργάται ἐπειδὴ μεμονωμένοι ἐκτίθενται πολὺ εἰς τὸν κίνδυνον τῆς ἀδικίας, ὀφείλουν διὰ τῶν σωματείων των νὰ ὑποστηρίζουν τὰ κοινὰ αὐτῶν συμφέροντα, χωρὶς νὰ ζητοῦν ὅμως πράγματα παράλογα μὴ συμβιβασζόμενα πρὸς μίαν ὁμαλήν οἰκονομικὴν ἐξέλιξιν.

Ἄλεξανδρος Β. Κόκκαλης

Ἐφηγητὴς τῶν Οἰκονομικῶν Ἐπιστημῶν
τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης
